

УДК 811.131.1'44

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-26>

ПОНЯТТЯ ТА ТИПОЛОГІЯ ТЕКСТУ

CONCEPT AND TYPOLOGY OF TEXT

Куранда В. В.,

orcid.org/0009-0008-9879-5812

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри італійської і французької філології та перекладу
Київського національного лінгвістичного університету*

У статті розглядається проблема визначення сутності тексту як складної мовної та комунікативної одиниці, а також аналізуються основні підходи до його типології в сучасному мовознавстві. З'ясовано сутність поняття тексту, визначено його основні ознаки та проаналізовано існуючі підходи до типології текстів з метою їх систематизації.

У роботі подано наукові підходи до вивчення тексту, представлені у працях українських та італійських дослідників, зокрема взято до уваги таких українських лінгвістів, як: Н. В. Кондратенко, С. Я. Єрмоленко, О. О. Селіванова, А. П. Загнітко та Ф. С. Бацевич; а також італійських науковців, як: Паола Дезідері, Марія-Елізабет Конте, Даріо Корно, Стефано Джензіні, Крістіна Лавін'йо, Тулліо Де Мауро та інші.

Підкреслено, що відсутність єдиного визначення тексту зумовлена різноманітністю формально-структурної організації тексту; його функціональною, жанровою та стилістичною варіативністю; відмінностями у наукових підходах до вивчення тексту; перебільшенням ролі формально-структурних характеристик і зведенням визначення тексту до однієї чи кількох його ознак.

У статті охарактеризовано основні ознаки тексту, зокрема зв'язність, цілісність, інтенціональність, інформативність, ситуативність та інтертекстуальність, які забезпечують його функціонування як завершеної смислової єдності.

Проаналізовано різні класифікації текстів, що базуються на функціональних, стилістичних, комунікативних і структурних критеріях. Показано, що типологія текстів є складною і не має універсальної системи, оскільки тексти можуть поєднувати різні ознаки та функції. Зроблено висновок про необхідність комплексного підходу до вивчення тексту як багаторівневого явища, що поєднує мовні, когнітивні та соціокультурні аспекти.

Ключові слова: текст, цілісність, зв'язність, інформативність, ситуативність, інтенціональність, прийнятність.

The article examines the problem of defining the essence of the text as a complex linguistic and communicative unit and analyzes the main approaches to its typology in modern linguistics. The essence of the concept of text is clarified, its main features are identified, and existing approaches to text typology are analyzed with the aim of their systematization.

The paper presents scientific approaches to the study of the text as reflected in the works of Ukrainian and Italian researchers. In particular, such Ukrainian linguists as N. V. Kondratenko, S. Ya. Yermolenko, O. O. Selivanova, A. P. Zahnitko, and F. S. Batsevych, as well as Italian scholars such as Paola Desideri, Maria-Elisabeth Conte, Dario Corno, Stefano Gensini, Cristina Lavinio, Tullio De Mauro, and others.

It is emphasized that the absence of a single definition of the text is caused by the diversity of its formal and structural organization; its functional, genre, and stylistic variability; differences in scientific approaches to its study; and the overestimation of formal-structural characteristics, which reduces the definition of the text to one or several of its features.

The article characterizes the main features of the text, including cohesion, coherence, intentionality, informativeness, situationality, and intertextuality, which ensure its functioning as a complete semantic unity.

© Куранда В. В., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

Various classifications of texts based on functional, stylistic, communicative, and structural criteria are analyzed. It is shown that text typology is complex and lacks a universal system, since texts can combine different features and functions. The study concludes that a comprehensive approach is necessary for the analysis of the text as a multi-level phenomenon that integrates linguistic, cognitive, and sociocultural aspects.

Key words: text, coherence, cohesion, informativeness, situationality, intentionality, acceptability.

Постановка проблеми. Люди спілкуються різними способами, але переважна форма спілкування – це та, яка використовує мову. Коли ми спілкуємося, ми не лише вимовляємо окремі слова чи речення, а й конструюємо дискурси; тому ми не можемо обмежуватися знанням термінів та правил мови, а й повинні знати, як поєднувати слова відповідно до логічної схеми, щоб створювати зрозумілі повідомлення, що відповідають цілям та обставинам.

Отже, володіння мовою означає здатність розуміти та використовувати різні типи ключів. Тому, усе більшого значення у сучасному мовознавстві набуває дослідження природи текстів та їх типологія, якими займається лінгвістика тексту. Науковці та лінгвісти вважають, що завданням лінгвістики тексту є вивчення загальних закономірностей побудови, функціонування та сприйняття тексту як цілісної системи, що виходить за межі речення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії лінгвістичного аналізу тексту зробили такі вчені: І. Р. Гальперін, що є одним із засновників наряду, визначив основні категорії тексту (когезія, континуум, автосемантия тощо); Т. ван Дейк, який розробляв когнітивну модель розуміння тексту та поняття макроструктур; З. Харріс запровадив термін «дискурс-аналіз», що став базою для дослідження зв'язності мовлення; М. О. Галлідей є представником системно-функціональної лінгвістики, вивчав текстуальність через функцію мови.

В українській науці ці питання активно досліджували Н. В. Кондратенко, С. Я. Єрмоленко, О. О. Селіванова, А. П. Загнітко та Ф. С. Бацевич.

В італійському мовознавстві варто назвати таких дослідників, як: Паола Дезідері, Марія-Елізабет Конте, Даріо Корно, Стефано Джензіні, Крістіна Лавінйо, Тулліо Де Мауро.

Метою даного дослідження є з'ясувати сутність поняття тексту, визначити його основні ознаки та проаналізувати існуючі підходи до типології текстів з метою їх систематизації.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві відсутнє єдине трактування такої складної й динамічної одиниці, як текст. Олена Селіванова зазначає, що це зумовлено низкою чинників:

- різноманітністю формально-структурної організації текстів;
- їхньою функціональною, жанровою та стилістичною варіативністю;
- відмінностями у наукових підходах до вивчення тексту;
- перебільшенням ролі формально-структурних характеристик і зведенням визначення тексту до однієї чи кількох його ознак [1].

Різні учені по-різному дають визначення поняттю тексту. Український дослідник Анатолій Загнітко вважає текст цілісною, зв'язною, структурною й змістовою організованою мовною одиницею, яка є результатом мовленнєвої діяльності та характеризується завершеністю й комунікативною спрямованістю [2, с. 15].

Українська мовознавиця та фахівець зі стилістики і культури мови Світлана Єрмоленко розглядає текст як складну багатоаспектну одиницю мови, а не просто як послідовність речень з певною інформацією [3, с. 5].

Італійська дослідниця Паола Дезідері вважає текст мовною одиницею, наділеною зв'язністю та цілісністю, створеною в певному комунікативному контексті та спрямованою на передачу повідомлення [4, с. 87].

Згідно з визначенням італійського лінгвіста Тулліо Де Мауро, текст – це єдина послідовність висловлювань (усних чи письмових), що характеризується когезією (формальними, граматичними зв'язками) та когерентністю (єдністю логічного значення), навмисно створена для досягнення комунікативної мети в заданому контексті [5].

Проблема типології та класифікації текстів зумовлена відсутністю універсальної системи, що пояснюється багатогранністю тексту, його функціональною різноманітністю та поєднанням різних стилів.

До найвідоміших класифікацій текстів належать типології, запропоновані такими науковцями, як Ілья Гальперін, Олена Селіванова, Анатолій Загнітко, а також італійськими дослідниками: Тулліо Де Мауро, Умберто Еко, Чезаре Сегре, Джіан Луїджі Беккарія, Марія Корті. Вони розробили різні підходи до класифікації текстів залежно від їхньої структури, функцій, комунікативної мети та стилістичних особливостей.

Ілья Гальперін пропонує розглядати тексти передусім з погляду їхньої комунікативної спрямованості та функціонально-стильових особливостей. Науковець поділяє їх на:

1. Художні тексти:

- a. належать до художнього стилю
- b. виконують естетичну функцію
- c. відзначаються образністю, емоційністю, індивідуально-авторським стилем

2. Нехудожні (прагматичні) тексти

- a. орієнтовані на передачу інформації або вплив на адресата
- b. характеризуються чіткістю, логічністю, однозначністю

Нехудожні тексти поділяються на: наукові; офіційно-ділові; публіцистичні; розмовні.

Учений також розглядає тексти за: 1) типом інформації (фактуальна, концептуальна, підтекстова); 2) завершеністю та зв'язністю; 3) категоріями тексту (інформативність, модальність, цілісність) [6, с. 350].

На думку Олени Селіванової, тексти можна розділити за такими параметрами: 1) усні, писемні, друковані; 2) адресатні й безадресатні; 3) комунікативно спрямовані на процес і на результат; 4) жорсткі (клішовані), узуальні (частково регламентовані) і вільні; 5) дескриптивні (описові), наративні (оповідні), експланаторні (пояснювальні), аргументативні й інструктивні [7, с. 608].

Розгалуженими є класифікації текстів за стилем, жанром і типом дискурсу (наприклад, художні, публіцистичні, наукові, ділові, релігійні; або тексти протоколи, накази, дисертації, статті, репортажі тощо; або політичні, спортивні, юридичні, військові, рекламні тощо) [8, с. 58].

Анатолій Загнітко класифікує тексти за такими критеріями:

1. за формою реалізації (усні; письмові); 2. за функціонально-стильовою належністю (художні; наукові; публіцистичні; офіційно-ділові; розмовні); 3. за типом мовлення (комунікативною метою) (розповідь (наративні тексти); опис; роздум); 4. за структурною організацією (прості (елементарні); складні (розгорнуті, багаторівневі)); 5. за характером інформації (фактуальні, концептуальні, підтекстові) [9, с. 62].

Де Мауро пов'язує тексти з комунікативними функціями та використанням мови. Він поділяє тексти на:

1. Інформативні тексти (метою є чітка та об'єктивна передача даних, фактів чи знання. Переважає референційна функція мови. Чітка, точна, однозначна мова. Логічна структура: Вступ → Виклад → Висновок. Прикладами є наукові статті, посібники, газетні репортажі).

2. Аргументативні тексти (мета: переконати, продемонструвати або підтримати точку зору. Основними характеристиками є наявність тези, підтверджувальних аргументів та висновку; використання логічних сполучників та переконливої лексики; конативні та переконливі функції мови. Приклади: есе, редакційні статті, дебати, критичні огляди).

3. Нормативні тексти (мета: вказати інструкції, правила або поведінку, якої слід дотримуватися. Основними характеристиками виступають імперативна або розпорядча мова; чіткість та послідовність інструкцій; прагматична функція мови (орієнтована на дію). Прикладами є інструкції користувача, правила, рецепти, закони).

4. Експресивні тексти (метою є передача емоцій, почуттів та особистого сприйняття. Основними характеристиками є використання суб'єктивного, творчого або поетичного стилю; Пере-

вага експресивна функція мови; використання метафор, образів та риторичних фігур. Приклади: особисті листи, вірші, щоденники, автобіографічні оповідання) [10, с. 7].

Умберто Еко, на відміну від Де Мауро, не розробляє жорсткої класифікації текстів, а зосереджується на взаємозв'язку між текстом і читачем.

Для нього текст – це «машина», яка вимагає від читача співпраці у побудові його значення. Інтерпретація ніколи не є повністю фіксованою, а залежить від активної участі читача.

Науковець виділяє такі типи текстів:

1. Відкриті тексти (текст залишає простір для численних інтерпретацій. Читач відіграє активну та творчу роль; повинен завершити та інтегрувати значення тексту). Серед прикладів варто назвати наступні: сучасні або постмодерністські романи, складні вірші, символічні або загадкові тексти. Функцією таких текстів є стимулювання до роздумів, особисту інтерпретацію та порівняння точок зору.

2. Закриті тексти (керує інтерпретацією читача; значення є відносно однозначним. Читач відіграє пасивну роль; сприймає повідомлення так, як його задумав автор. Прикладами є навчальні тексти, технічні посібники, інструкції, офіційні інформаційні повідомлення. Функція цих текстів полягає у передачі інформації або правил чітко та недвозначно) [11].

Чезаре Сегре пропонує класифікацію текстів на основі їхньої культурної функції та контексту. На думку Сегре, текст не можна вивчати виключно як послідовність слів або лінгвістичну структуру: його культурну роль, комунікативну функцію та історико-соціальний контекст, у якому він створюється та функціонує, також необхідно враховувати.

Науковець пропонує таку класифікацію: 1. літературні тексти (створені переважно для естетичних та символічних цілей. Вони часто характеризуються оригінальним стилем та увагою до форми, містять елементи фантазії, уяви та символізму. Культурною функцією є передача цінностей, емоцій та світогляду; сприяння розвитку культури та літератури. Приклади: романи, вірші, оповідання, драми); 2. нелітературні тексти (переважно спрямовані на передачу інформації або інструкцій, на більш пряме, чітке та функціональне використання мови. Культурна функція полягає у інформуванні, навчанні, регулюванні поведінки або документуванні подій. Серед прикладів знаходимо наукові есе, газетні статті, офіційні документи, технічні посібники) [12, с. 54].

Ще один італійський науковець Джіан Луїджі Беккарія пропонує класифікувати тексти, враховуючи комунікативний контекст та стиль використаної мови. Акцент зосереджується не тільки на змісті, але й на лінгвістичному реєстрі, тобто на рівні формальності, типі словникового запасу та стилістичних умовностях, що характеризують текст стосовно його соціального вживання. Джіан Луїджі Беккарія пропонує таку класифікацію текстів:

1. Формальні тексти (особливістю є точна мова, що регулюється граматичними та лексичними правилами, безособовий та відсторонений стиль, переважають складні та структуровані речення. Функція таких текстів зосереджена на передачі офіційної інформації, правил, інституційних документів. Прикладами є договори, нормативні акти, корпоративні комунікації, юридичні тексти).

2. Неформальні тексти (для них характерна повсякденна, розмовна або знайома мова, суб'єктивний стиль, часто багатий на емоційні або ідіоматичні вирази, вільніша та гнучкіша структура. Функція цих типів текстів: соціальна взаємодія, обмін думками, розваги. Прикладами слугують розмови, особисті листи, повідомлення, блоги, історії з повсякденного життя).

3. Спеціалізовані тексти (технічно-наукові) (характеризуються спеціалізованою мовою, технічною або науковою термінологією, чітким та функціональним стилем для передачі даних та процедур, логічною та організованою структурою для полегшення технічного розуміння. Функція полягає у наданні інформації професійній, науковій або академічній сфері. Серед прикладів варто назвати наукові статті, технічні посібники, професійні звіти) [13, с. 20–23].

Марія Корті, літературний критик та семіологиня, інтерпретує текст не просто як послідовність слів, а як систему знаків, тобто набір лінгвістичних та символічних елементів, організо-

ваних для створення значення. За теорією Корті, текст не існує ізольовано: він постійно діалогує з іншими текстами, культурними формами та комунікативними конвенціями. Ця концепція вписується в поняття інтертекстуальності, де кожен текст пов'язаний з іншими текстами, впливає на них та перебуває під їхнім впливом. Як і Умберто Еко, так і Марія Корті виділяє наступні типи текстів: 1. закриті (структуровані) тексти (мають визначену та цілісну внутрішню структуру, більш лінійний досвід: читач слідує керованим інтерпретаційним шляхам. Функція текстів: чітко та зв'язно передавати інформацію або повідомлення. Зв'язок з інтертекстуальністю – мінімальний; текст є самодостатнім, з невеликою кількістю зовнішніх посилань. Прикладами є класичні тексти, посібники, наукові тексти, нормативні тексти); 2. відкриті (інтертекстуальні) тексти (текст вступає в діалог з іншими текстами, жанрами чи культурними традиціями, значення не є однозначним, але вимагає активної інтерпретації читачем, стиль часто складний або символічний. Функція полягає у стимулюванні рефлексії, творчості та культурної взаємодії. Зв'язок з інтертекстуальністю – дуже високий; текст збагачений посиланнями на інші тексти, традиції та культурні коди. Серед прикладів знаходяться постмодерністські романи, символістські вірші, експериментальні літературні тексти) [14, с. 54].

Немає єдиного терміна і на позначення категорій тексту. Їх іменують: ознаками тексту (І. Ковалик), критеріями тексту (С. Тичер, М. Мейер), критеріями текстуальності (Р. Богранд та В. У. Дресслер), і трактують як «кваліфікаційну (типологічну) ознаку, що притаманна всім текстам» [6, с. 348].

Італійські дослідники Тулліо Де Мауро та Чезаре Сегре беручи за основу класифікацію, розроблену такими лінгвістами, як Роберт-Ален де Богарне та Вольфганг Дресслер, пропонують такі складові ознаки тексту (*principi costitutivi del testo*): цілісність, зв'язність, інтенціональність, прийнятність, інформативність, ситуативність, інтертекстуальність.

Італійські фахівці (Антельмі; Феррарі; Палермо) називають зв'язність необхідним елементом для того, щоб кілька окремих речень створили текст. Массімо Палермо пропонує таке визначення терміну: «Зв'язність проявляється в логіко-семантичному зв'язку між частинами тексту [...]. Точніше, зв'язність є результатом трьох факторів: до єдності необхідно додати безперервність, тобто той факт, що в різних твердженнях, що складають текст, є ідентифіковані зв'язки, які гарантують сприйняття та збереження теми, та прогресію, тобто той факт, що кожне твердження, що складає текст, сприяє зміні або збільшенню загальної інформації» [15, с. 25].

З іншого боку, цілісність встановлюється на поверхні тексту; це мережа зв'язків на різних рівнях, створених за допомогою лінгвістичних засобів, таких як, наприклад, дієслівні часи, морфологічне узгодження та інші, включаючи анафоричні або катафоричні повтори, що досягаються шляхом повторного вживання слів або заміщення займенниками чи іменниками [15, с. 85].

Іntenціональність виражає намір автора передати певну інформацію. Вона здебільшого пов'язана з цілісністю та зв'язністю тексту [16, с. 99].

Прийнятність, на відміну від попередньої ознаки, стосується відношення та очікувань реципієнта, який сподівається, що текст буде передавати певну інформацію і процес комунікації відбудеться. Очікування можуть відрізнятися залежно від типу тексту, контексту та цілей комунікації. Якщо намір автора та очікування реципієнта не можуть знайти спільної точки, обмін інформацією не відбувся, і комунікація зазнає невдачі [16, с. 99].

Інформативність – це ступінь, до якого текст здатний передавати певну інформацію, відому чи невідому, встановлює зв'язок між текстом і реальністю. Рівень інформативності зростає з більшою непередбачуваністю інформації в контексті. Тексти, які не збагачують комунікацію новими фактами, мають дуже низький рівень інформативності: це часто фрази, що повторюють банальності та кліше. На протилежному кінці спектра знаходяться тексти з високим ступенем інформативності, такі як наукові та літературні тексти [16, с. 100].

Ситуативність вказує на зв'язок між текстом та конкретною комунікативною ситуацією, в якій він створюється та інтерпретується. Іншими словами, текст має сенс лише тоді, коли він

пов'язаний з контекстом (час, місце, обставини), відправником та одержувачем та комунікативною метою [17, с. 124].

Інтертекстуальність визначає зв'язок одного тексту з іншими текстами, які, хоча й відсутні на момент написання, спадають на думку одержувача в момент сприйняття [16, с. 100].

Висновки. Отже, проведене дослідження підтверджує, що текст є багатовимірною, складною, мовною одиницею, яка не утворюється лише сукупністю речень. Текст виступає результатом мовленнєвої діяльності та функціонує як цілісна комунікативна система.

Аналіз наукових джерел показав відсутність єдиного універсального визначення тексту в сучасному мовознавстві. Це зумовлено різноманітністю підходів, багатофункціональністю текстів та їхньою структурною і стилістичною варіативністю.

Порівняльний аналіз українських та італійських наукових підходів дозволив виявити як спільні, так і відмінні риси у трактуванні тексту.

Зокрема, українські мовознавці більше уваги приділяють структурно-семантичним характеристикам тексту. Натомість італійські дослідники акцентують на комунікативному, культурному та інтерпретаційному аспектах.

Важливим результатом є також узагальнення підходів до класифікації текстів. Встановлено, що основними ознаками тексту є зв'язність, цілісність, інформативність, інтенціональність, ситуативність та інтертекстуальність. Ці ознаки забезпечують сприйняття тексту як єдиного смислового утворення.

Отже, дослідження тексту потребує комплексного підходу, який враховує як мовні, так і позамовні чинники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поперечна О. А. Проблема тексту і текстових категорій у сучасній лінгвістиці. URL: <https://litmisto.org.ua/?p=7568> (дата звернення: 20.03.2026).
2. Загнітко А. П. Теорія граматики і тексту: монографія. Донецьк : ДонНУ, 2014. 480 с.
3. Єрмоленко С. Я. Сучасна українська академічна лінгвостилістика: стратегії інтегративного розвитку. *Українська мова*. 2021. № 4. С. 3–23. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.04.003>.
4. Paola Desideri. La centralità del testo nelle pratiche didattiche. Roma. 2016. 102 p.
5. Stefano Gensini. De Mauro e la fondazione teorica della ricerca linguistica. *Lingua Italiana*. Treccani, 2017. URL: https://www.treccani.it/magazine/lingua_italiana/speciali/DeMauro/Gensini.html (дата звернення: 20.03.2026).
6. Кочан І. Синонімія в лінгвістиці тексту як ознака розвитку чи неупорядкованості термінів. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2019. Вип. 70. С. 347–354. <https://doi.org/10.30970/vph.2019.70.9908>.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.
8. Висоцька Н. Проблема класифікації текстів у мовознавстві. *Наукові записки ТНПУ*. Серія «Мовознавство». 2014. Вип. II, № 24. С. 57–61.
9. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: навчальний посібник. Донецьк : Юго-Восток, 2007. 314 с.
10. Tullio De Mauro. Linguistica educativa: ragioni e prospettive. *Atti del XLIV Congresso*. Bologna : Rubbettino, 2012. pp. 3-20.
11. Умберто Еко – семіотик. Концепції відкритого твору та інтерпретації. URL: <https://studfile.net/preview/12346877/page:17/> (дата звернення: 20.03.2026).
12. Cesare Segre. Avviamento all'analisi del testo letterario. Torino : Einaudi, 1999. 400 p.
13. Gian Luigi Beccaria. Italiano antico e nuovo. Milano : Garzanti, 1992. 401 p.
14. Maria Corti. Il viaggio testuale. Torino : Einaudi, 2002. 302 p.
15. Massimo Palermo. Linguistica testuale dell'italiano. Bologna : Mulino, 2013. 280 p.
16. Katerina Garajova. Manualetto di stilistica italiana, Brno : Grafex Agency s.r.o., 2014. 180 p.
17. Tullio de Mauro. Guida all'uso delle parole. Parlare e scrivere semplice e preciso per capire e farsi capire. Roma : Editori riuniti, 2003. 223 p.

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026